

Péntek Imre

JELENETEK DEÁK FERENC ÉLETÉBŐL

(1854-1867)

- Történelmi dokumentumjáték -

PROLÓGUS

Tisztelt nézősereg! Mostanság szerte e hazában tisztelegnek a 200 éve született zseniális politikus, Deák Ferenc személye és műve előtt. Hogyne tisztelegnénk mi, zalaiak, hiszen itt született megyénkben, itt élte gyermekéveit, s hosszúra nyúlt politikai pályája is itt, Zalaegerszegen, a Megyeházán vette kezdetét.

Ezer szállal kötődik e tájhoz és szelleméhez a reformkor politikai küzdelmeitől az Osztrák-Magyar Monarchia létrejöttéig. A kehidai családi kúria a szabadságharc bukása után visszavonulásának, meditációinak színhelye. S ugyancsak e régi nemesi ház dolgozószobájában fogadta az ügyes-bajos dolgaikkal hozzá forduló közembereket, politikus társait és barátait. A kehidai szobában, a kopott bőrpamlagon megszokott pózában ülve, Cabanos szivarjait pőfékelve várta vendégeit, s gyakran merültek jóízű társalgásba, anekdotázásba, melyen az elhangzottak nem egyszerűen magánéleti megnyilatkozások voltak, hanem sokszor az ország kedélyállapotát befolyásolták. Később, 1854 után Pusztaszentlászlón, szeretett Klára nővérénél és sógoránál, Tarányi Józsefnél időzött nyaranta, itt merült el kedvelt szerszámaival, főként bicskájával a fafaragásban, mely bizonyára megnyugtatta a politikai csatározások szüneteiben. Ügyeskedésének remek darabjait ma is megcsodáljuk. Mindkét helyszín a korabeli magyar politikai élet meghatározó pontja volt, ahol császári bizalmas küldöttek, parlamenti követek „járultak a színe elé”, s az öregúr olykor egy fejbőlintásával eldöntötte, mi legyen. A hosszan elnyúló kiegyezési tárgyalások során Pusztaszentlászlón látogatta meg Majláth György kancellár, báró Wenckheim Béla, későbbi belügyminiszter, István nádor főudvarmestere, gróf Mikó Imre és Kemény Ferenc. S bár ide nem vezetett se hajó, se vasút, ahogy egyik levelében írta, mégis megtalálták az ide vezető utat Tisza Kálmán és Nyáry Pál, az ellenzék vezető képviselői.

Kehidán, majd Pusztaszentlászlón, bizonyára a helyi tapasztalatok hatására is, formálódott ki az a legendás, nemzetközileg is számontartott passzív ellenállás, amely szétsugározva az országban megerősítette, hogy ki kell bírunk az önkényuralom törvénytelenégeit, sérelmeit. Ő szuggerálta hallgatóiba, az abszolutisztikus hatalmi rendszer nem tarthat örökké, s Deák makacs kitartása és hamiskás szemhunyorítása bizakodással töltötte el a szíveket, és végső soron ezen a cinkos összetartáson tört meg minden beolvasztó, németesítő törekvés. Néhány jelenetet idézünk fel ezekből az évekből, amikor Deák Ferenc kezdetben a passzivitásba való tüntető elvonulással, később felismerve az európai politika kedvező változásait, a megfontolt okosság mértéktartó, de meg nem alkuvó álláspontjával egy vereséget szenvedett országnak adta vissza önbizalmát, alkotmányos jogait, függetlenségét. A szólás szerint Deák „nem engedett a negyvennyolcból”. Nagysága valóban abban állt, hogy addig nem engedett a 48-as törvényekből, melyeket V. Ferdinánd is

szentesített, amíg az udvar be nem látta, hogy Magyarországnak vissza kell kapnia alkotmányos jogait. Mindazt, ami már több mint száz éve a Pragmatica sanctio-ban mindkét fél által elfogadtatott, vagyis: két független, szabad ország együttműködését a birodalom „biztossága” és felvirágzása érdekében.

Mielőtt kezdetét venné az előadás, hangozzék el egy dal a híres-nevezetes **Deák-kalapról**.

*Volt egyszer, nagyon rég,
Volt egy Deák-kalap.
Konzervatív fazonú,
Mit ma nem hordanak...*

*Mondják, egy alkalommal
Más úr tette fel -
Kívül a méret stimmel,
De belül nem - a fej.*

*Nem is a fej a lényeg,
Mi benne van, az ész.
S ebből Deák Ferencnek
Adatott nem kevés.*

*Mikor már minden veszve
A magyar ég alatt,
Megszületett az eszme,
A deáki gondolat.*

*Ha tombol az erőszak,
Az önkényuralom,
Ne állj ellen, hajolj el,
Akár szélben a lomb.*

*Nem lehet tartós az,
Mit fegyverek vigyáznak,
Viseld el szóltanul,
Ha átkutatják házad.*

*Ha jön az adószedő,
S az osztrák fogláló,
Te mondd a képükbe,
Ez törvénytelen adó.*

*Belül őrizd erődöt,
Az idő szárnya lomha,
Várj türelemmel
Kedvező alkalomra.*

*Így lesz a hősből gyáva,
S a meggyötörtből hős.
Így lesz erős a gyenge,
És meggyengül az erős.*

*Az ország megértette
Deák nagy ötletét.
Elhullni, megmaradni,
Ez itten most a tét.*

*S mi tétlenségnek tetszett,
Megérett a gyümölcs.
Elhullt, ki mással érvelt,
Célhozjutott a bölcs.*

*Sok éven át mellőzték
A két hazának bölcsét.
Vigyáztak arra, hogy
Szellemét föl ne költsék.*

*Ma is kacsint a múltból,
Mit mond, megértheted -
Kibírjuk, hogyan bíránk
A rissz-rossz éveket.*

*S túrünk, nem alkuszunk,
Míg felvirrad a nap.
S méltó fejre kerül
A híres Deák-kalap.*

ELSŐ JELENETSOR

Szereplők: I. Énekmondó, II. Énekmondó, Pannónia jelképes nőalakja

I. Énekmondó:

*Szegény Pannóniát
Gyötrí ezernyi baj,
Védtelen kebelét
Sérti schwartzgelb agyar.*

*Legbátrabb fiai
Harcban elhulltanak,
Maradt neki a gyász:
Világos és Arad.*

II. Énekmondó:

*Aki tehette, messze
Országba bujdosott,
Ne hallja, mint nyögnek
A láncra vert rabok.*

*Füle van a falnak:
Kopók és besúgók
Jelentik azonnal
A pimasz lázadót.*

I. Énekmondó:

*Halljuk, ki menti meg
A meggyötört hazát,
Kinek szavára adjunk,
E férfiú Deák.*

*

Deák ismerkedik az Angol Királynő Szálló szobájával
(balról jobbra: Csengery Antal (Major Zsolt), Deák Ferenc (Vass Gábor),
Kemény Zsigmond (Gáspár Tibor), báró Eötvös József (Farkas Ignác))

Hangok:

- Hol van Deák Ferenc?
- Hol időzik a Haza Bölcsője?
- Hol találjuk az igazság képviselőjét, aki nem futott gyáván külföldre, hanem idehaza maradt, vállalva a veszélyeket?
- Kehidán, a birtokán.
- Oda húzódtok '49 után.
- Biztosan valami remek fapapucsot farag a szomszéd birtokosnéknak.
- Vagy kedvelt sétáját teszi a kehidai bükkösben.
- Reméljük, meghallja a felé áradó köz-sürgetést és kimozdul remeteségéből, hogy elfoglalja vezető helyét az ország fővárosában.

*

**Széchenyi Istvánné levele Deák Ferenchez
Bécs, 1853. október 13.**

Kedves Ferenc!

Régóta beszélgetünk férjemmel arról, nagy egyetértésre jutva, hogy Önnek fel kell adnia kehidai tartózkodását és Pestre kell költöznie. Az európai helyzet lassan változik, és mintha kedvezőbb konstellációk alakulnának ki Magyarországra nézvést. Talán a bécsi udvar is belátja, hogy az önkény helyett más módszerekkel is elérheti céljait. De akárhogyan is, az Ön iránymutató szavának Pesten kell elhangoznia, melyet egy egész ország türelmetlenül vár. Ez a szerep Önnek kiosztatott, s ez elől igaz hazafi nem menekülhet el. Ezért azt találtuk ki, hogy Ödön fiunk számára megvesszük a Deák család kehidai birtokát. Annál is inkább beleegyezhet Ön és a rokonság ebbe, mert mint hallottuk, tavaly már próbálkoztak az eladással. A részleteket akár férjemmel is megbeszélheti Döblingben. Ahogy tisztartómmal kalkuláltuk, az általunk felajánlott 50.000 forint vételárból kifizetheti a birtok adósságait és a fennmaradó összeg életjáradékká alakítva Önnek tisztességes megélhetést biztosít. A pesti költözéssel kapcsolatban báró Kemény Zsigmond és gróf Mikes Önnel segítségére leendenek, ők már régóta gyakorolják a szállodai életmódot.

**Deák Ferenc levele Tarányi Józsefnek
Pesten, 1845. November 15-én**

Márton napján szerencsésen Pestre érkeztem. Márton lúdjával azonban nem kínáltak. Út közben bementem Vörösmartyhoz, s fél napot nála töltöttem; beszólottam Pázmándy Dinihez is Szentivánon. Itt, Pesten az Európához szállottam Szentiványi tanácsára; de szerencsémre nem fogadtam előre hónapos szállást, szerencsére, mondom mert a szolgálat ezen vendéglőben rendkívül rossz. Által fogok tehát holnap menni az Angol Királynéhoz, melyet gróf Mikes és Kemény Zsiga, kik régen ott laknak, igen ajánlanak. Mikes fölveszi számomra ott azon szállást, melyet legcsendesebbnek mondanak; a két szoba hónaponként 50 forint lesz. Most gróf Bethlen József lakik bennök; de ő e napokban házasodik, elveszi Leiningen, volt magyar tábornoknak özvegyét, s így a szállást a jövő hét közepe táján nekem átadja. Talán jó ómen olyan szállásba kerülni, melyből a lakó kiházasodott; talán engem is impregnál a szoba levegője olyanféle szándékkal, pedig biz' az vén embernek csak parádé volna...

*

Szereplők: Deák Ferenc, báró Kemény Zsigmond, gróf Mikes, Bartl, az Angol Királynő bérlője, Holl János, a szálloda pincére, később Deák személyi szolgálatát ellátó bizalmi ember.

Kemény Zsigmond:

Ferenc bátyám, hát ez lenne az a két ajánlott szoba. Az Angol Királynő két legcsendesebb szobája a második emeleten.

Bartl:

Tanúsíthatom minden szó igaz. Az előző lakó, gróf Bethlen is megerősítheti ezt, ki úgy látszik, megunta az agglegény életet.

Deák:

No, ez rám nem áll. De valóban, nagyon kellemes, csinos berendezés. Ez a bőrkanapé és az egész bútorzat a kehidai otthonom darabjait idézi. Hát ezt meg hogy spekuláltátok ki?

(Nevetnek)

Gróf Mikes:

Ferenc barátom, remélem, megtisztelsz azzal, hogy a reggelit néha együtt költjük el. Tudod, az én ötletem volt, hogy kehidai szobádra, melyet volt szerencsém néhányszor látogatni, emlékeztessen a berendezés. Hogy elmékedesed ugyanúgy folytasd, mint odahaza. Ez a bőrpamlag remélem itt is kedvenc tartózkodási helyed lesz, s körülötted mindazok figyelnek, akiknek kedves a haza sorsa.

Kemény: S remélem, ezután többet látunk a Nemzeti Kaszinóban. Hiszen tudjuk, a kártya nem forog kezekben, de akinek te kibicelsz, az biztos nyerő. Csengery, Szentiványi már alig várják, hogy ott szivarozzál a hátuk mögött, mert már nem győzik skribálni az adósságukat. S Vörösmarty komád is elvár kedves nejevel együtt, a kis keresztlányodról, Ilonkáról nem is beszélve.

Kemény: S néha az akadémiára is benézhetnél, hisz ebben a gyászos időben igen sok szép tudományos ülés zajlik ott. Esténként pedig a Nemzeti Színház előadásain a helyed. Ha te ott megjelenesz, az felvillanyozza közönséget. S talán másokat is.

Deák:

No, aztán ti beosztottátok az időmet rendesen. De igazatok van, ezen szép kötelességekre bizton szakítunk időt. Aztán miképp ügyel az a bizonyos figyelo szolgálat, amelynek jelenlétét oly gyakran érzem, bármerre járok.

Bartl:

Kedves Deák uram! Megértem az aggodalmát. Mint mondják, minden szabály alól van kivétel. Barátaim, felső összeköttetésem révén, amiről többet nem kívánnék elárulni, elértem, hogy az Angol Királynő Pesten kivételes sziget. Ide kétféle ember nem teszi be a lábát: a forradalom ágense és a hatalom besúgója. Persze, ha innen kiteszi a lábát, már nem kezeskedem semmiért. Majd' elfelejtetem, lépj előrébb, János fiam. Ferenc bátyám, őt szíves figyelmedbe ajánlom, ő lesz a legszemélyesebb kiszolgálód a szállóban. Bármi kívánságod van, rendelkezésedre áll, éjjel és nappal, megbízható, jó magyar ember.

Holl János:

Nekem is nagy megtiszteltetés uram, hogy az ország e kiváló személyét szolgálhatom. Mindent megteszek megelégedésére.

Deák:

Jól van, János fiam, számítok rád. Amiket itt látsz és hallasz, az nem kerülhet illetéktelen személyek tudomására. Ennyit már megtapasztalhattál ebben a körben. Egyébként hova való vagy?

Holl:

A Vas megyei Óriszentpéteren születtem.

Deák

Akkor majdnem földiek vagyunk. Remélem, nem lesz velem sok gondod. Te csak arra ügyelj, hogy ne fogyjon ki a szivar a szivarosdobozból, és mindig legyen kéznél gyújtó. Nincs csúfabb látvány, mint mikor az ember szájában lemetszett szivarral gyújtót keresgél...

Holl:

Sok nevezetes személy fordult meg itt, de már az egész város tudja, hogy ki lakja az Angol Királynő második emelet 71-72. számú szobáját. Attól tartok urambátyám, hogy hamarosan úgy tódnak ide a népek, mint a búcsúba. De majd vigyázunk, nehogy elrontsák valami tökfilkók az ünnepi hangulatot. (Mehajol, el.)

Mikó: Ferenc! Látod, mi nem futottunk idegen országnak, mint annyian. Mi vagyunk a honmaradt magyar emigráció ebben a gyötrő tanácstalanságban. Hisz összejöttünk számtalanszor, csak egy valaki hiányzott, aki az irányt megadja...

Kemény: Nem bánám ha közíróként is aktivizálnád magad. A Pesti Napló olvasóközönsége is elvárja, hogy olykor-olykor nálunk is olvashassa Deák véleményét a dolgok állásáról...

Deák: Kedves Zsiga! Tudod, hogy irtózom a zsurnalisztikától. De igazadat készséggel elismerem. S erőt veszek ellenszenvemen, ha biztatásod ki nem fárad... De most hadd pihenjek kicsikét, ez a költözés kimerített...

(Mindannyian el.)

*

Szereplők: Deák, Csetneki Pál, nagykaposi bíró.

Deák (az említett bőrpamlagon ül, kopogás, belép a látogató):

Adj Isten, Csetneki uram. Kézhez kapám levelét és ahogy illendő, a megadott időben szívesen meghallgatom.

Csetneki:

Ferenc bátyám, szörnyű nehéz időket élünk, s ebben a szorítóban a bírónak a legnehezebb. Ha jön az adószedő, először engem keres, s ha valamiért a falu lakói nem tudnak vagy nem akarnak fizetni, megint csak engem keresnek. No osztán tegyek igazságot.

Deák:

Megértem én a maga helyzetét. Higgye el, másutt is az egész országban az osztrák adóbehajtók zargatják a községek lakóit. Nem ritka azt sem, hogy a fegyveresek törik rá az ajtót a becsületes emberre. Mert hiába mondják, hogy nem becsületes, aki a törvénytelen adót visszatartja. Én azt mondom, biz' a becsületes. Sokan még a börtönt is vállalták ezen magatartásuk miatt. No, én csak arra biztatnám magukat is, hogy amint lehet, húzzák-halasszák az ügyeket, nekünk nem sürgős, itthon vagyunk, ráérünk. Majd megtanulják a Bach-huszárok, hogy a kátyús úton mekkorát botlik a lovuk. Tán még a nyeregből is kiesnek. Ha nem most, majd egyszer. Tudja Csetneki uram, a magyarok makacsságát sokszor leszólták, hogy mi nem pattanunk az első osztrák szóra, hanem ragaszkodunk őseink hagyományához. Nem tehetünk mást, mint kivárjuk a kedvező fordulatot. Mondja meg odahaza, hogy ne csüggedjenek, és hogy Deák nem enged a negyvennyolcból. Így hát maguk se' engedjenek! Itt most nyíltan nem szállhatunk szembe az önkénnyel, de a sok kicsi ellenállás még az ő erejét is megtöri. Isten úgy akarta, hogy szenvedjünk, de ne csüggedjenek, mert a csüggedés rossz tanácsadó. Úgy látszik, ezen próbákat ismét ki kell állnunk, s tegyük ezt emelt fővel és jó lélekkel, bízva egymásban.

Csetneki:

Deák uram, azt hiszem, megértettem a gondolatát. Igyekszem hűen tovább adni a biztatást és a reményt. Magyarország élni fog, ezzel kezdem, ha megkérdik, mit mondott Deák Ferenc.

*

Szereplők: Rendőrfelügyelő, Besúgó.

Felügyelő:

Kedves Kaltenbach. Megkaptam írásbeli jelentését, és mondhatom, egy szót sem értek belőle. Ezért kértem ide. Amikor önnek feladatát elmondtam, hogy Deák minden lépését figyelje, jegyezze meg vagy föl, miket szólott, vagy miket szólottak vele, akkor világossá tettem, ez a Deák veszélyes ember, a birodalom legfőbb ellensége. Tehát bizonyítékokra van szükségünk, hogy lefogjuk, hogy elítéljük és megszabadítsuk rendszerünket attól az izgató szereptől, amit ez az ember betölt. De a maga jelentésében semmilyen bizonyítékot nem találtam. Hogy lehet ez? Egyszerűen nem akarom elhinni.

Kaltenbach:

Felügyelő úr, megerősítem, mindaz, amit a jelentésemben írtam, hiteles és igaz.

Felügyelő:

Na, kezdjük az elején. Azt írja, a délelőtti órákban két látogatót fogadott az Angol Királynőben. Miről folyt a szó?

Kaltenbach:

Csak közvetve tudom. A termésről és az időjárásról. Hogy lenn a délvidéken, Bácskában és Bánátban milyen mértékű az aszály, még sáskajárás is kiütött.

Felügyelő:

Állj! Sáskajárás? Ezt nem szimbolikusan értették? Nem tették hozzá: fekete-sárga sáskajárás? Nem arra céloztak, hogy az osztrák katonákat beszállásoltuk a községekbe? Mert ez már izgatás.

Kaltenbach:

Nem, nem mondhatnám. Nagyon is reálisan folyt a diskurzus, még a veszteségeket is pontosan kiszámolták. A sáskák színéről nem esett szó, mintha zöld ármádiát említett volna egyikük. S hogy ezt a kárt ki fogja megtéríteni a gazdáknak.

Felügyelő:

A természet. Vagy az Úristen. Vagy mindkettő. Vagy egyik sem. Aztán tovább nem történt semmi különös?

Kaltenbach:

Hát, ahogy írtam, első útja ebéd után a hídfőhöz vezetett, ahol már várták a gyerekek. Leült közéjük és egy hosszú mesét mondott a Duna sellőjéről, Dunai Ilonáról, akit a gonosz osztrák Wilfrid lovag törbe csalt és foglyul ejtett. Aranyhaját levágta és eladta a gonosz kereskedőnek... És egy magyar levente indult táltos lován kiszabadítására, amikor...

Felügyelő:

Na, hagyjuk a meséket! Valami jobb meséje nincs?

Kaltenbach:

A kisfiúkat arra biztatta, hogy álljanak tótágast, s aki legtovább bírta, annak egy krajcárt adott. De még labdát is vitt nekik, s maga is dobálta...

Felügyelő:

Labdázgatunk, labdázgatunk. Packázgatunk, packázgatunk. No, majd elveszük Deák úr kedvét a velünk való packázástól. Haladjunk tovább!

Kaltenbach:

Ezután végigsétált a korzón, számos ismerőssel találkozott, beszélgetett, csupa semmiségekről. A nőkkel a női divatról váltott szót, hogy ismét változott a szoknya hossza, ezen évődtek sokáig báró Kaliczkyneval és két leányával. A kaszinóbeli cimborákkal pedig megtárgyalta, hogy a legutóbbi kubai szivarszállítmány minősége elmaradt a korábbitól. Mindezt hatalmas pöfékelés közben tárgyalták meg, a füsttől alig láttam a díszes társaságot.

Felügyelő:

Aha, ködösítés. Álcázás. S ebben ködben valami ellenünk folyó intrika, gúnyolódás, izgatás. Kaltenbach, hogy ön nem értette meg, mi a dolga. Bizonyítékokat találni! És erre képtelen. Ha így folytatja, megválunk egymástól. Hoppá, hogy mondta, szivarszállítmány? Ez valami jelszó, fedőnév, amivel a valódi nevet

leplezik. Biztosan izgató röplapok szállítmányáról van szó. Kinek a boltját emlegették? Hampelét és Szedliczkýét? Utána nézni! Még egy esélyt kap Kaltenbach. Leléphet.

(Kaltenbach el.)

Felügyelő:

Ez a Deák még sokkal veszélyesebb alak, mint gondoltam!

MÁSODIK JELENETSOR

I. Énekmondó:

*Pannónia arcát
Nem dülja már a kín.
Derű, bizakodás
Nemes vonásain.*

II. Énekmondó:

*A francia sereg
Kissé kemény dió,
A vereség neve
Magenta, Solferino.*

I. Énekmondó

*A császár elbúsult,
Hadát jól elverék...
Azon keserg magában,
Mit hozhat még az ég.*

II. Énekmondó

*Tán mégis a matyarral
Etyeszkedni tudok -
Legyintett egyet és
Bach Sándor megbukott.*

I. Énekmondó

*No, most már mit tegyünk?
Ki hallatja szavát?
Az Angol Királynőben
Mire biztat Deák?*

*

Kaltenbach, a rendőrbesúgó megfigyel
(Molnár Árpád)

(Deák Ferenc szobája az Angol Királynőben. Belép Deák és Holl János.)

Szereplők: Deák, Holl János, Eötvös József, Kemény Zsigmond, Csengery Antal.

Deák:

János fiam, mi itt most fontos dolgokat fogunk megbeszélni, ide csak az jöhet be, aki a meghívómat felmutatja. Értettél, édes fiam?

Holl:

Ferenc bátyám, ide a légy is csak invitálásra repülhet be.

Deák

No, jó, akkor fogadd a vendégeket.

(Holl el. Kopogás, Eötvös be.)

Eötvös:

Hallottad a híreket, Ferenc? Tele van kombinációkkal az egész sajtó. Mi következik ezután? Lemond a császár a német birodalmi hegemóniáról? Vagy szándékában áll megerősíteni azt? Napóleon mindenesetre leckét adott a dölyfös udvari diplomatáknak és az ifjú császárnak. Tíz év után végre valami megmozdult az önkény állóvizében.

Deák:

Csak lassan, kedves Pepi! Hiszen átéltük már nem egyszer a remény és a nekibuzdulás időszakát, mely szörnyű csalódással és bukással végtük mögött, k rendkívüli óvatossággal kell eljárunk. Egy rossz kivitel és szeretett hazánk a császári korona egy provinciája lesz. Önmagunkról rendelkezhetünk, s ha kockára tesszük, önmagunk látjuk a kárát. De a haza sorsát féltünk kell minden veszélytől. Kockáztathatunk mindent a hazáért, de a hazát kockáztatnunk nem szabad.

Eötvös:

De meddig tűrünk még mozdulatlanul, orcánkat odatartva az újabb és újabb pofonoknak? A közvélemény egyre türelmetlenebb. Tetteket vár.

Deák:

A helyzetünk még mindig bizonytalan, esélyünk csekély arra, hogy bármi alkudozásba kezdjünk. De még inkább: kezdjenek velünk. Itt az lesz előnyben, aki tovább bírja. Hisz ismered, nem az a legény, aki üti, hanem aki állja. Még mindig nagyon sok mindennek kell történnie, hogy az alapkérdésekről tárgyalhassunk: alkotmányos rendünket visszakapjuk, s a 48-as törvényeket elismertessük. S a közvélemény sincs mellettünk. Ma még jobban hisznek Kossuth ígéreteinek, amiket Napóleontól csikart ki. A francia beavatkozásnak, felszabadításnak. A republikánus Kossuth abba is belemenne, hogy Napóleont megkoronázzuk a támogatásért. Hát, nem mondom érik az embert meglepetések. És sajnálom mindazokat, akik Klapka légióiba léptek, abban a reményben, hogy visszavághatnak Világosért, Aradért. De ez mind illúzió. Az európai helyzet kiegyensúlyozásra törekszik, senkinek sem érdeke, hogy bárki túlzottan megerősödjék. S mi csak filkók vagyunk, nem aduászok, a kártyázó kezekben. Bármennyire fáj, ezt kell mondanom. Végül lásd be, a tűrés is tett.

Eötvös:

Solferino jótékony hatása máris megmutatkozott. Menesztették Bachot, az abszolutisztikus uralom e gyűlölt figuráját. Politikai vákuum keletkezett, ha mi nem

lépünk fel kezdeményezőleg, akkor ezt megteszik mások, ellenfeleink, a konzervatívok, akik már számos felirattal fordultak az uralkodóhoz. A békülés elképzelésével.

Kemény Zsigmond (be):

Jó estét barátaim! Hallom, egy komoly vitába csöppentem de az én kedélyemet már nem tudjátok elrontani, „forr a világ bús tengere, oh magyar”, ahogy Berzsenyink írta, és most rajtunk a sor, mit forraljunk mi, ami a haza üdvére válna.

Eötvös:

Deák barátunk ismét a megszokott szövegekkel óvatosságra, kivárára int. Ám nem tudni, hogy ennek a taktikának hol az ésszerű határa.

Kemény:

Kétségtelen, hogy az októberi diploma végre közjogi engedményeket tett. A megyegyűlések visszaállítatnak, részautonómiát nyertünk, ez is növeli mozgásterünket.

Deák:

Kedves Zsiga! Természetesen, én nem mondom, hogy ezekben ne vállaljunk szerepet. Dehogynem. Legjobb embereinkkel. Ám ez az engedmény nem legitimizálja a békülékeny, meggyengült önkényt. Hidd el, nem érhetjük be kevesebbel, csak a teljes függetlenséggel, a felfüggesztett 48-as törvények elismertetésével. E követelések teljesítése elől nem térhet ki az udvar, bármennyire is szeretne. Ahogy a Pragmatica sanctio törvényei előírják, a 48-as törvényt megalkotta az országgyűlés és szentesítette a király. Ezek ma is érvényesek. Ebből nem engedhetünk.

Csengery (Deák szövege alatt lép be):

Uraim! Be kell látnunk, Deáknak igaza van. Most jövök vidékről. Az októberi diploma engedményei nem arattak sikert. Általános az a felfogás, hogy ez csak egy szemfényvesztő politikai játék, és mi, magyarok csak vesztese lehetünk ennek a schmerlingi manővernek. Nem tudom, az országos felzúdulást mi engesztelheti ki.

Deák:

Egyetlen: dolog az országgyűlés újbóli összehívása. Ehhez pedig az kell, hogy képviselő választásra kerüljön sor a 48-as törvények szerint.

Kemény:

Gondolod, Ferenc, hogy ebbe valaha is belemegy Schmerling? Aki egyedül a birodalom centralizációját tartja elérendő célnak. És mi volna, ha a birodalmi tanácsban próbálnánk meg érdekeinket érvényesíteni, az ottani szabadelvűekkel szövetkezve?

Deák:

Kedves Zsiga! Az a szent és sérthetetlen szerződés, melyet őseink és az uralkodóház kötött a Pragmatica sanctioban, föl nem forgatható és nem is helyettesíthető semmi mással. 48-as törvényeink ennek a megállapodásnak korszerű formáját jelentik. Tehát van jogfolytonosság és nincs jogvesztés, ahogy azt egyes bécsi politikusok, tanácsosok korábban ránk akarták oktrojálni. Ausztriának el kell ismernie a magyar országgyűlés legalitását és törvényhozó hatalmát, s azután bízzuk a parlamentre, hogy összeegyeztesse Magyarország speciális jogait a birodalom érdekeivel. Meg kell érteniük az udvari köröknek: alkotmányunk nem halott, csak egy törvénytelen altatószer hatására álomba merült.

Kemény:

Ferenc bátyám, nem álom ez is? Nem követelsz-e túl sokat azok után, ami történt? Újra tárgyalni azt, ami egyszer már kicsúszott a kezünkből? Hol van erre hajlandóság?

Deák:

Talán éppen az uralkodóban. Csak félrevezetik a körülötte keringő, rövidlátó, önjelölt birodalommentők. Pedig pontosan erre törekszem. Ugyanezt elmondtam már az udvari tanácsos úrnak is, aki bizalmasan megkeresett az egyezkedés ügyében. Azt a példát hoztam fel neki: ha az ember egy gombot tévesztve rosszul gombolja be a kabátját, akkor ki kell gombolni az összes gombot és újra kell gombolni a kabátot. Ő erre gúnyosan felelte: a gombokat le is lehet vágni. Nem mondhattam más riposztot, mint azt: ebben az esetben a kabátot többé nem lehet rendesen begombolni. Tehát igenis vissza kell mennünk a 48-as szentesített törvényekhez. Ez a kiindulási alap. Ha nem így lesz, egyre jobban teret nyernek a revolucionárius eszmék, a kalandos emigránsok. Mindezen akadékoskodás Kossuth, Türr, Klapka malmára hajtja a vizet, s az ország nem bír ki még egy 1849-hez hasonló vérontást és felfordulást. S még egy hasonló bukás nem a birodalom, Magyarország felszabdaláshoz vezet. S ezért ki vállalja a felelősséget? Hisz ismeritek: „a sírt, hol nemzet süllyed el...” Érzem, higgyétek el, mint sokat megérett öregember érzem, valahol az égben az Úristen megelégtelte szenvedéseinket és felénk fordítja tekintetét...

Holl (be):

Ferenc bátyám, egy küldönc érkezett a kancelláriától. Ezt a levelet hozta.

Eötvös:

Ily kései órán valóban fontos lehet.

Deák (megnézi a levelet):

Ez Vaytól jött. *(Felbontja, beleolvass.)* Valóban, nem mindennapi hír. Az uralkodó április 2-ra összehívta az országgyűlést.

Deák Ferenc (Vass Gábor) és báró Eötvös József (Farkas Ignác) vitája

HARMADIK JELENETSOR

I. Énekmondó:

*Nagy dolgok készülnek
A haza tájain.
Deák makacssága
Eredményes megint.*

II. Énekmondó

*Amit nem jövendölt
Naptár és csízió,
Békejobbot nyújtott
Bécs s az uralkodó.*

I. Énekmondó

*Az ország gyűlését
Magyarul nyitja meg,
Hallottak már ilyet,
Atyámfí', emberek?*

II. Énekmondó

*Mondja Schmerling lovag,
Mit kívánnak kendtek?
Megegyezünk, ha Deák
48-ból enged.*

*

**1861. augusztus 8. Magyar országgyűlés Pesten
Deák felolvassa második felirati javaslatát.**

Deák (fellépése után hosszas, zajos éljenzés):

Mélyen tisztelt képviselőház!

Bekiáltások:

Halljuk, halljuk!

Deák:

A legmagasabb királyi leirat az első feliratban fölterjesztett jogos kívánatainkat megtagadta és tartalma általában is olyan, hogy én ezt a képviselői állásomnál fogva el nem fogadhatom. Szükségesnek látom erre nézve, hogy a képviselőház mind saját, mind pedig állásánál fogva a nemzet akaratát jelentse ki. Az erre fogalmazott javaslatot a tisztelt ház engedelmével fel fogom olvasni. (Halljuk!)

Felséges Császár és Király!

Midőn az abszolút rendszernek 12 éven át reánk nehezedett uralma megszakadt, hittük, hogy véget értek szenvedéseink, s azok utóféjdalmait enyhíti majd az idő. A károkat, melyeket a súlyos rendszer nekünk és az egész birodalomnak okozott, helyre pótolja ismét a nemzet meg nem tört ereje, ha azt újabb megtámadások többé nem rongálják. Nem voltunk ugyan aggodalom nélkül, látva, hogy a közigazgatás terén tett legmagasabb intézkedések nem alkotmányszerűek. De reméltük, hogy majd az országgyűlés összehívatik, s kifejti az ország jogos kívánatait, és Felséged az alkotmányosság ösvényén tovább haladva méltányolni fogja, mit a nemzet igazság és törvény alapján kér. Teljesen meg fogja szüntetni az abszolút rendszer minden törvényellenes maradványát, és végre a fejedelem és a nemzet együtt fognak állani az alkotmányosság törvényes terén.

Az országgyűlés összehívott, s mi legelső kötelességünknek tartottuk Felséged előtt tiszteletteljes őszinteséggel kifejteni mindazokat, mik az alkotmány teljes

visszaállítására és ezáltal a nemzet megnyugtatására törvény szerint multhatatlanul szükségesek. Fölterjesztésünkben nem kértünk mi engedményeket, nem hoztunk javaslatba újabb törvényeket jogaink biztosítására. Csak azt kívántuk, hogy a *sanctio pragmatica* egész terjedelmében szorosan megtartassék, ősi alkotmányunk, országgyűlésileg alkotott törvényeink, miket a hatalom szava fölfüggesztett, ismét visszaállítassanak.

Egyszóval azt akartuk, hogy a törvényesség és alkotmányosság ne félig, hanem egészen, csonkítás nélkül lépjen az abszolút hatalom helyébe. (Úgy van! Helyes! - *bekiabálások*.)

Felségednek folyó évi július 21-i legmagasabb leirata határozottan megtagadta jogos kívánalmainkat, s mi fájdalmasan győződünk meg, felséged Magyarország fölött tetteleg nem a *sanctio pragmatica* értelmében kíván uralkodni. Váratlan volt tehát előttünk Felséged legmagasabb leiratának egész tartalma. Alaptörvényeinket önhatalmával eltörli, s azok helyébe császári diplomát és pátenst állít. Felséged azt követeli, hogy a birodalmi tanácsba képviselőket küldjünk, s a törvényhozási jogot, melyet nemzetünk eddig saját országgyűlésén gyakorolt, legfontosabb érdekeinkre nézve a birodalmi tanácsnak adjuk át. Mondjunk le az ország azon jogáról, hogy saját adója és katonasága fölött rendelkezék. Felséged országgyűlésileg alkotott s királyi szentesítéssel megerősített törvényeink egy részét, és pedig fölötte lényeges részét el nem ismerve meghagyja nekünk, hogy azokat módosítsuk, illetve töröljük el. S ugyanakkor előre kijelenti, hogy azon törvényeket a jövőben sem fogja elismerni. Az ország törvényhozó hatalma ezáltal tetteleg megsemmisítettetik.

A legmagasabb királyi leirat elismeri, hogy a múlt évi császári diploma tartalmánál fogva az adó és katonáskodási kötelezettség fölött ezentúl nem a magyar országgyűlés jogkörébe tartozik. Megnyugtatásul azt hozza föl, hogy „az ország alkotmányos önállóságának biztosítékai nem lesznek veszélyeztetve, sőt inkább szilárdulnak, ha Magyarország az örökös tartományok képviselőivel tárgyalja az adó és katonáállítás kérdéseit”. De mi e szavakban a legkisebb megnyugvást sem találjuk. Azt is állítja a királyi leirat, miszerint a 48-as évi törvények foganatosítása már az első félévben feltárta mindazokat a veszélyeket, melyek az országot és az összes birodalmat fenyegették, a közjognak és Magyarország történelmének mellőzése miatt. Sem a közjog, sem Magyarország történelme nem mellőztetett az 1848-i törvények alkotásával. Sőt, éppen az említett törvények emelték a magyar közjogot arra a szintre, melyen Európa más népeinek közjoga jelenleg áll. De leginkább megdöbbenő volt reánk nézve, s úgy hisszük, az összes birodalmak minden alkotmányos érzelmű polgárára nézve azon alkotmányellenes elvek kimondása, hogy Felséged „a 1848-i törvények elismerésére magát személyesen kötelezettnek nem tartja”. Kijelentjük, hogy a nemzet azon alkotmányos jogát, miszerint saját adója s katonasága felett mindig saját országgyűlése rendelkezett, továbbra is sértetlenül akarjuk fenntartani, s annak a birodalmi tanácsra való átruházásába soha bele nem egyezünk. (*Általános felkiáltások*: - Soha bele nem egyezünk!) Szorosan ragaszkodunk az ország azon alkotmányos jogához, miszerint a törvényhozó hatalom mind új törvények alkotására, mind a már szentesített törvények magyarázására, módosítására vagy eltörlésére nézve a fejedelmet és a törvényesen egybegyűlt országgyűlést illeti. Ennél fogva ragaszkodunk az 1848-i törvényekhez egész terje-

delmükben, s azokat mint alkotmányyszerűleg hozott, s királyi megerősítéssel ünnepelesen szentesített törvényeket teljesen jogszerűnek tartjuk. A törvényellenesen kivetett s behozott direkt és indirekt adókat, s azoknak fegyveres erőkbeli behajtását ugyancsak alkotmányellenesnek vagyunk kénytelenek tekinteni. Fájdalommal látjuk, hogy Felsőged a legmagasabb királyi leirat által minden kölcsönös értekezletet lehetetlenné tett, s azoknak fonalát végképp megszakasztotta. Mi pedig a hon iránti kötelességünk és képviselői állásunk, s önmeggyőződésünk szerint szorosán ragaszkodunk a magyar alkotmányhoz, s csak annak alapján tanácskozhatunk. Mély sajnálattal mondjuk ki tehát, hogy a királyi leirat folytán kénytelenek vagyunk mi is az országgyűlési értekezletek fonalát megszakasztottnak tekinteni. *(Óriási zajba kitörő, szűnni nem akaró közhelyeslés, taps, éljenzés.)*

Lehet, hogy nehéz idők következnek ismét hazánkra, de a megszegett polgári kötelesség árán azokat megváltanunk nem szabad. Az ország alkotmányos szabadsága nem oly sajátunk, melyről szabadon rendelkezhetnénk. Hitünkre bízta a nemzet annak hű megőrzését, és mi felelősek vagyunk érte. Ha tūrni kell, tūrni fog a nemzet, hogy megmentse az utókornak azon alkotmányos szabadságot, melyet őseinktől örökölt. Tūrni fogunk csüggedés nélkül, mint őseink tūrtek és szenvedtek, hogy megvédhessék az ország jogait. Mert amit erő és hatalom elvesz, azt idő és kedvező szerencse ismét visszahozhatják. De miről a nemzet, félve a szenvedésektől, önmaga lemondott, annak visszaszerzése mindig nehéz és mindig kétséges. Tūrni fog a nemzet, remélve a szebb jövődőt, s bízva ügyének igazságában.

*

Deák Ferenc (Vass Gábor) második felirati beszédét olvassa
a háttérben a képviselőket alakító színészek: Andics Tibor, Gáspár Tibor, György János,
Molnár Árpád, Farkas Ignác, Major Zsolt, Szakály Aurél

Este Deák szobájában. Jelen vannak: Deák, Eötvös, Kemény, Csengery.

Kemény:

Olvastatok Kossuth nyilatkozatát a Magyarországon? „Deák, mint a törvényesség embere a nemzet jogait férfiasan megvédte, s e felírás után senki sem mondhatja Európában, hogy a magyar a békés kiegyenlítés kísérletét meg sem próbálta. Vagy azt, hogy egy hajszálnyira is többet kívánt, mint amihez törvényes jogát cáfolhatatlanul bebizonyította. Ha törésre kerül a dolog, Isten, világ és a história előtt, csakis az osztrák házra hárul a felelősség.”

Deák:

Hát ez igazán szép volt Lajostól, de sajnos ezen elismerés nem segít ki bennünket a bajból. Az országgyűlést eloszlatták, s ki tudja, mikor hívják újra össze.

Eötvös:

Sajnos, Ferenc, a te óvásod is csak olaj volt a tűzre. Azt hallottam az udvarból, hogy a császár rendkívül mérges, s kifejezetten rád haragszik. A bécsi lapok is háborognak, azt írják, a jobb kezünket nyújtottuk a magyaroknak és a lusta, semmirekellők ráköptek, mondván: mi nem ajánlottuk fel a birodalom gépezetének kijavítását. De a londoni sajtóvisszhangok sem kedvezőek. A Times-ban olvastam: Ez a Deák voltaképpen alig jobb egy vörös republikánusnál. Visszautasítja Ferenc József császár nagylelkű ajánlatát, ravaszul befogja a csőcselék szemét, hogy ne láthassák a birodalmi parlament és az autonómia politika felsőbbrendűségét. Ez egyben azt jelentené, hogy Magyarországot teljesen függetlenné kell tenni Ausztriától, és a császár csak mint magyar király ismertetne el. Minden értelmes ember biztosra veszi, hogy Ausztria és Magyarország között ilyen viszony egy évnél tovább nem állhat fenn. Ha Deák ideáit keresztülvizik, Magyarország hat hónapon belül összeomlik.

Csengery:

No, Ferenc, most már nem csak a birodalom, de Magyarország szétrombolója is vagy. A politikai vészmadarak káromása azonban nem fog minket eltántorítani eddig képviselt stratégiánktól.

Kemény:

Én mindazonáltal több békülékenységet várnék el akár tőled is, Ferenc. A Schmerling-provizórium visszavet bennünket egészen a Bach-korszakig. És ennek a végtelen türelemjátéknak nincs jó befejezése. A Bolond Miskában Tóth Kálmán már az emigrációra kacsintgat, amikor téged is gúnyolva azt írja: a magyar tűrjön, amíg Türr jön. Nézd, én a Pesti Naplóban mindig igyekeztem megmagyarázni álláspontunkat, de néha iszonyú nehéz érveket találni erre a kilátástalan makacsságra. Féltő, hogy ezúttal a kezdeményezés és kiegyező fél szerepe a konzervatívok ölébe hullik.

Deák:

Sokan várják tőlem, hogy elítéljem a konzervatívok tapogatózását, kísérletüket újabb és újabb emlékirat megfogalmazására. Én ezt rendkívül hasznosnak találom, hiszen így személyesen győződhet meg az uralkodó arról, hogy valódi megegyezés nélkülünk, a többség nélkül, egyszerűen lehetetlen. Én továbbra sem tudok elképzelni más lehetőséget, mint várni és méltósággal tűrni. A jövőben - ahogy volt erre példa - olyan fejlemények támadnak, amelyek alapján megváltoztatják az uralkodó

magatartását irányunkban. Most nem szabad feladni, amikor megbomlani látszik az osztrák politika egysége is a tekintetben, hogy a magyar alkotmányosság visszaállítására valóban veszélyezteteti-e a birodalom szilárd fennmaradását.

Csengery:

Addig nincs baj, amíg az ország nem veszítette el humorérzékét. Hiába vezették be újra a sajtócenzúrát, hoztak osztrák tisztviselőket a közintézmények élére, s az alkalmi bíróságok sem rémisztenek meg úgy, mint valaha. Pálffy Móric azon kijelentése, miszerint Magyarország jóléte mindig a császári házhoz fűződő lojalitástól függött, csak dühödt nevetést váltott ki. Szerinte mindazok, akik ellenállnak, rebellesek, káromlók, őrületek. Egyedül a lojalitás a boldogulás útja. No, erre a kijelentésre született egy újabb gúnyvers, címe: Osztrák tolvajok.

*„Hogyha boldog akarsz lenni
És semmiben nem szűkölködni
Holtad napján mennybe menni
s ott egy kisangyalnak lenni
mit kell tenned tiszta sor,
aki szabad az botor -
add fel jogod, törvényedet,
birtokod, magyar ügyedet,
add fel a nyelvet és a fajt,
s a nevet mi bajt bajra hajt,
oszd hát rájuk áldásodat
áldd az osztrák tolvajokat!”*

Deák:

Csak gratulálni tudok a találó versezet írójának. Én úgy látom a hozzám érkező levelekből, biztatásból, hogy politikánk helyes. Tudom, hogy óriási lelki energiát emészt fel e helyzetben nyugodt méltóságunk megőrzése, de vállalnunk kell a ránk rótt szerepet, és nyújtson vigasztalást a mindenünnen felénk áradó szeretet és bizalom. Ennek nem szabad megcsalatoznia, és higgyétek el, az eredmény sem marad el.

NEGYEDIK JELENETSOR

I. Énekmondó

*Remény s kétség között
Virraszt Pannónia.
Az évek teltek el
S meg kellett szoknia*

*Hogy amit jó szándék,
Tüzetes tárgyalás
Megalkot - áthúzza
Egy gonosz tollvonás.*

II. Énekmondó

*Húzd meg és ereszd meg
Míg elszakad a húr.
Fönt izgalmas játék,
De mit szólnak alul.*

*Hatalmi alku foly'
S patikamérlegen
Deák uram kiméri:
Ennyi, ne több legyen.*

I. Énekmondó

*Nekem ennél több kell,
Zsarol az osztrák sógor,
Rikoltja a magyar:
Sosem elég a jóból?*

*A törvénycikkeket
Egye meg a penész...
Hogy lesz ebből béke,
Bármi kiegyezés?*

II. Énekmondó

*Ki lesz miniszter, s ki nem ?
Megáll a ráció -
Eldönthetetlen immár,
Mi lenne jó.*

I. Énekmondó

*Zajlik a hatalom
Órült sakkpartija,
Hogy lesz ebből
Osztrák-Magyar Monarchia ?*

*

A magányos Deák Ferenc (Vass Gábor)
és Pógyor Tamás, az énekmondó

Deák szobája. Szereplők: Deák, Eötvös, Kemény, Csengery, Andrassy.

(A színen Deák szivarozik megszokott helyén. Kopogás, belép Kemény Zsigmond.)

Deák:

Jó estét, barátom.

Kemény:

Hát nem ez a legjobb este, amióta a kiegyenlítés ügyén fáradozunk. Nem tudom elképzelni, mi lehet a háttérben az újabb királyi leiratnak. Valaki az udvarban ismét ellenünk intrikál.

Deák:

Az újoncoszás ügyében nem engedhetünk. Ez a magyar országgyűlés joga. Addig, míg a független, felelős magyar kormány föl nem áll, nem lehet szó újabb sorozásról. Különösen nem császári parancsra. A legnemesebb és legszentebb adózást, a honfiak vérét és életét az ország akarata nélkül nem adhatjuk. Főként ily kétes célokra.

Kemény:

Ez egy újabb tárgyalási feltétel, amely mindkét, a kiegyezési törvényeket tárgyaló bizottság előtt ismeretlen. Ha megszavazzuk az újoncoszást, lesz magyar miniszterelnöki megbízás. Ha nem, ez újólág elmarad. Azt hiszem, erre mondják: róka fogta csuka. Pedig a türelmetlenség óriási, az egész ország lélegzet visszafojtva várja, mikor kerül fel az i-re a pont. Egyszerűen elkeserítő.

Eötvös (be):

Hallod-e Franci! Ez a hadkiegészítési pátens felér egy hadüzenettel. Hosszú évek munkálkodását teszi egy szemvillanatot alatt kétségessé. Most, amikor sikerült az alapvető kérdésekben egyezsége jutni, megállapodtunk a közös minisztériumokban, költségvetésükben, a királyi koronázás lefolyásának szertartásrendjében. Hihetetlen. Megkaptuk a pofont, s éppen azon uralkodó kezéből, aki magyar király címére is pályázik. Talán mégis helyesebb lett volna a fejedelem helyett a Birodalmi gyűlés hozzánk húzó pártjaival, Ausztria alkotmányos népeivel folytatni az egyezkedést.

Deák:

Kedves Pepi! Azt gondolod, hogy most az elevenemre tapintottál. Nos, vedd észbe, hogy az újszerű demokratikus képződmények, mint a mai parlament, nem pótolhatják a történelmi hagyományt, és az ebből eredő jogfolytonosságot, a Pragmatica sanctio bevált szabályozó rendszerét, amit mindkét állam elismer. A jövőben, ha a parlamenti demokrácia meggyökerezett, talán visszatérhetünk erre a dologra. Ha nem mi, majd az utódaink.

Csengery (be):

Barátaim, szerintem ez a felirat a Deák párt lejáratása. Teljes képtelenség, hogy annak a pártnak nyújtanak ultimátumot, amelyik éveken keresztül a leggondosabb jogi munkát végezte a birodalom és az egyezkedés szerteágazó, bonyolult kérdéseiben. Ha így megy tovább, a Kossuth pártiak hamarosan többségbe kerülnek, s akkor majd meglátjuk, mi lesz a tárgyalási alap. Ez az egész közjáték az elvakult baloldalnak kedvez.

Deák:

Ezért kell mielőbb visszavonni. Bár ezt a váratlan türelem próbát, megvallom, én sem kalkuláltam bele. Én a császárt személyes beszélgetésünkkor szavahihető, állhatatos férfiúnak és korrekt tárgyalópartnernek ismertem meg. Tájékozottsága is imponáló volt. Egyszerűen nem tudom mire vélni a történeteket. Nem tudom miben bíznak még az ostoba, gőgjüktől elvakult tanácsadók. Hány csapás, vereség józanítja ki őket? És aligha tehetünk mást, újra csak az idő és a körülmények változásában bízhatunk, ahogy eddig is.

Kemény:

Az idő most nem nekünk dolgozik, Ferenc. Kényszerhelyzetben vagyunk. Engednünk kellene. Nem értem, ebben a rész kérdésben, amely a helyzet kulcsa, miért nem tehetünk gesztust az uralkodónak?

Deák:

Én mégis azt mondom ne kössetek soha, senkivel, még a magánéletben sem olyan szerződést, melyről tudjátok, hogy az illető meg nem tarthatja. És ne használjátok fel valakinek a szerencsétlenségét, hogy a magatok számára kizsákmányoljátok. Maradok amellett, amit a königräzti vereség előtt is kívántam szabadságot és alkotmányt akarok biztosítani a nemzetnek. Ha amiket kitűztem, s elértem a békét megkötöm. Én a haza sorsával kockázni nem fogok, mint ezt már sokszor kifejtettem nem csak előttek.

Andrássy (be):

Ferenc bátyám valami kompromisszumra kellene törekednünk, különben elsodor bennünket az általános elégedetlenség. Téged és pártunkat gyalázó röpiratok terjengnek, tüntetésre készülnek, nem is egy helyen a határozatiak. Ez a leirat őket igazolja, akik a teljes elszakadásra és a monarchia felbomlására törekedtek. Itt egy óriási rebellió készül, amelynek végkifejlete kiszámíthatatlan. Az elégedetlenek amúgy is a turini remete szavain csüggenek. Ami a legrosszabb, a sajtó már arról cikkezik, ideje volna visszavonulnia a Deák pártnak, s átengedni a terepet a konzervatívoknak.

Deák:

Kedves grófom! Higgye el, önből előbb-utóbb miniszterelnök lesz. De csak, ha azon az úton járunk, amit az idő és körülmények kijelöltek. A 67-es bizottság munkájának bevégezése előtt a minisztérium kinevezése és az alkotmány visszaállítása lehetetlen, vagy kivihetetlen. Akkor mulhatatlanul szükséges, hogy minden nemű újoncállítást a bizottság munkálatainak bevégezéséig és a minisztérium kinevezéséig felfüggesztessék. Ha a felfüggesztés kivihetetlen volna, akkor mulhatatlanul szükséges, hogy a minisztérium azonnal, a bizottság munkájának befejezése előtt kineveztessék és az alkotmányos minisztérium terjessze elő az újoncállítást. Ha mindez nem ebben a sorrendben történhetik, akkor fájdalom, a kiegyenlítés létrejöttére számítani nem lehet, s a bekövetkező események beláthatatlanok.

*

Hangok:

- Hallottátok? Az egész város ünnepel. Az emberek az utcán tolonganak.
- Deák nyakassága megint elérte célját.
- Ez volt a legrövidebb felirat, amit az uralkodónak küldött, s ez volt a legeredményesebb.
- Hihetetlen! 18 év után a császár engedett, és a 49-ben akasztófára ítélt Andrássy Gyulát bízta meg miniszterelnökként a kormányalakításra.
- Nem értem, miért nem Deák lett a miniszterelnök?
- Az a hír járja, miniszteri tisztséget sem vállalt.
- Nem túlzott szerénység ez? Az egész ország őt kívánta vezérül.

Deák (hangja):

Higgyétek el, barátaim, nem azért mentem elől, mintha én lettem volna köztetek a legméltóbb arra, hogy elől menjek! Hanem az út szoros, az ösvény keskeny volt, melyen előre kellett törtetnünk. Csak egymás mögött mehettünk, valakinek elől kellett menni, s talán a véletlen hozta úgy, hogy én menjek elől, talán azért történt így, mert én voltam köztetek a legidősebb, politikai veterán ezen a rögzös pályán. Nem kényszerítettem én soha senkit, hogy a pártomra álljon. De ha meggyőződésemmel azonos volt másokéval, akik ugyanúgy gondolkodtak, mint én, akkor természetesen összeszövetkezünk, hogy céljainkat elérjük. Tehát nem a vezérkedés a lényeg, hanem a közös meggyőződés. És csakis egy szent cél, a haza érdeke.

*

Deák szobája a koronázás napján. Deák szivarozik a szokott helyén.

Holl (be):

Ferenc bátyám, ebéd után nem kíván valami finomságot, ezen a jeles ünnepen? Ha már úgyszólván távol maradt a koronázási bankettől, ahol most úgy durrognak a pezsgők, mint valamikor az ágyúk, amikor egymás ellen harcoltunk.

Deák:

János fiam csak nehogy valami desszertet ajánlj, hogy újabb kilókat szedjek fel. Bár majdnem elcsábultam mert Kehidáról kaptam kelt rétest, három félét, túrósat, diósat, tökök-mákosat. Hát erről nagyon nehezen mondtam le, s megmondom neked, a tökök-mákosat meg is kóstoltam. De tudod mit? Valóban ez egy nem akármilyen nap, kútvíz helyett hozzáál ásványvizet. És szolgálj föl egy kávéval. El tudom képzelni, hogy ma este még néhányan meglátogatnak magányomban. Még akkor is, ha púpnak kívánok a hátamra bárminő vendéget.

Holl:

Igenis, Ferenc bátyám, rögvest hozom.

Széli Kálmánné, Vörösmarty Iona (be):

Kedves gyámatyám, nem akartam elhinni, de már az egész város pletykálja, hogy nem fogadott el semmilyen kitüntetéset, sőt, lemondta a szertartáson való részvételt és itthon üldögél. Csak nem beteg? Vagy fárasztják a zajos ünnepek? Ahogy ismerem, nem épp a természete szerint való mindaz, ami a ceremóniákon zajlik. Gondoltam, benézek.

Deák:

Ilona, kedves leányom, nagyon örülök, hogy eszedbe jutottam, hogy megnézed a te zsémbes, zsörtölődő gyámatyádat, akire már nincs is igazán szüksége senkinek. Persze mindenki úgy tesz, mintha én lennék a legfontosabb ember, pedig most érzem igazán, mennyire megöregedtem.

Hona:

Az öregségét majd mi megszépítjük, s mellette állunk, bármi következék is. Amit gyámatyám tett mindannyiunkért, azt nem lehet elfelejteni.

Deák:

Jaj, leányom, tőled igazán nem várok szónoklatot. A napokban volt benne részem. Annyi delegáció és küldöttség szónoklatát hallgattam végig, hogy belefájdult a fejem. De hát ez a politikai közszerepléssel jár, s rólam ne mondja senki, hogy bárkit is megsértettem volna. Inkább add ide a szivaros dobozt, hadd füstöljek rá egy újabb Cabanosra. A család jól van?

Hona:

Igen, nagyon jól vagyunk. Férjem persze ott maradt az ünnepségen, s a pazar koronázási lakomán. Bár neki is kötelessége ez, de tudom, hogy nagyon élvezi.

Deák:

És rendben lezajlott minden? Hisz' te a közelben voltál.

Hona:

Igen, igen. A legszigorúbb protokoll szerint zajlott le a szertartás, ahogy előre közzé is tették. Rengeteg nép jelent meg mindenhol, ahol a ceremónia zajlott. Volt lelkesedés, éljenzés, s végül a koronázási szertartás után a tömeg olyan lelkesen éltette Ferenc Józsefet, mintha soha nem akasztotta volna fel tábornokainkat és lövette főbe Batthyányi.

Deák:

Hidd el, lányom, az én lelkemet is beárnyékolják a múlt eseményei. Bár sokat küzdöttem azért, hogy ez a nap bekövetkezzék, most mégsem érzek kielégülést, csak valami végtelen fáradtságot. S mikor már úgy véltem, nem érhet meglepetést, megjelent Kossuth Cassandra levele. Nekem címezi Lajos, onnan, a távolból: nem bízom a nemzet erejében. S azzal vigasztalom magam, hogy az élet és a körülmények enyhíteni fogják a következményeket, a szerinte „jogfeladásokat”. S gúnyosan idézi fejemre azon mondatomat: „el kell fogadni ami kivihető, miután többet elérni nem lehet.” Könnyű Turinból tanácsokat osztogatni. Sajnos, sok, jóvátehetetlen dologért már nem tudom megvigasztalni se magamat, se a nemzetet. Sose fogom elfeledni '48 decemberét, amikor békeközvetítő küldöttségünk meglátogatta Bicskén Windischgrätz-et, hogy fegyvernyugvást és békekötést eszközöljünk. S ő gőgösen elutasította ajánlatunkat. Pedig, ha akkor megtették volna e lépéseket, mennyi szenvedéstől óvtuk volna meg népeinket. S azt sem tudom elfeledni, hogy Batthyány Lajosnak én ajánlottam, hogy meneküljön, de ő igazi arisztokrataként azt válaszolta: „Egypár hitvány év miatt csak nem leszek szőkevény!” S abban a hitben tért vissza Pestre, hogy fogházbüntetéssel megússza. Lefogása és kivégzése végleg megérttette velem: az az út, amit Kossuth ajánlott, járhatatlan és végveszélybe visz. De azért örülök annak, hogy az egyezkedést eddig a pontig eljuttattuk. Senkinek sem lett volna jó, sem Ausztriának, sem Magyarországnak, ha az ellenségeskedést

nem tudjuk feloldani. A szomszédságból hallatszó irigykedés és gáncsoskodás megerősíti: helyesen cselekedtünk. És a királyné hogy viselte magát? Neki külön hálával tartozik a nemzet, hogy királyi férjét többször, a kritikus pontokon rávette arra, hogy folytassuk a kilátástalannak tűnő tárgyalásokat. És hogy megtanult magyarul! Hallom, már magyar versezeteket is tud fabrikálni.

Ilna:

Igen. A pesti utcán bármerre jártak, a királyné külön ünneplésben részesült. Az országnak van törvényes királya, de van egy olyan királynéja, aki a legmélyebben megértette a magyar lelkületet.

Deák:

S a koronázáson hogy szerepelt Andrásy, a szép akasztott, ahogy az emigrációban hívták? Nem reszketett a kezében a korona, amikor Ferenc József fejére illesztette?

Hona:

Andrásy lenyűgöző jelenség volt. Kívíta a résztvevők, különösen a nők bámulatát. Sugárzott belőle a méltóság, anélkül, hogy bárkit sértett volna.

Holl (*kávával és ásványvízzel be*).

Deák:

János fiam, már azt hittem, elvesztél.

Holl:

Ferenc bátyám az egész ház kiürült, nekem kellett kávéfőzőm. Én vagyok ma egymagamban az összes személyzet ebben a nagy szállóban. De van itt még más is, majd' elfelejtettem. Egy levél Andrásy gróftól, pardon, most már úgy kell mondani, miniszterelnöktől? S mellékelve egy gondosan becsomagolt küldemény. Az udvar pecsétjével.

Deák:

Előre szóltam a grófnak, mentsen ki. Nem jól érzem magam. Legalább ezen az egy napon nélkülözzenek, hiszen más alkalommal képtelenek voltak a legegyszerűbb dolgot is nélkülem eldönteni. Nem tudom, mi lehet ez a levél és ez a csomag. Remélem, nem valami ajándékféle. Hát, azt nem állhatnám. János fiam, add vissza a küldöncnek, aki hozta. A levelet majd holnap elolvasom.

Ilna:

De gyámatyám, a kedvemért legalább a levelet nézzük meg, és értékelje Adrásytól azt, hogy a fontos elfoglaltságok közepette is gondolt önre.

Deák:

Nem tudom elképzelni, mi tartalmazhat e levél, hiszen napokig egyeztetünk minden apró mozzanatot. De a női kíváncsiságnak engednem kell. Tudod mit, bontsd fel és olvasd el a levelet.

Ilna (*olvas*):

Kedves Barátom! Tudom, hogy a pokolba küldesz, hiszen meghagytad, hogy ne zavarjunk ezen a napon, melyet nyugalomban akarsz eltölteni. Ám az ünnepi banketten az uralkodó és a felséges asszony váltig erősködtek, tudva, hogy semmilyen kitüntetéset el nem fogadsz, valami személyes ajándékot adjanak. Hiába mondtam nekik, hogy Deáknak még a király sem adhat semmit, Erzsébet királyné akkor rám nézett, és kérő pillantásának nem lehetett ellenállni. Kezéből elfogadtam

azt a kettős fotográfiát, amelyet kézjegyükkel láttak el, és lelkemre kötötte, hogy ezt még ma juttassam el neked. Tehát bocsásd meg az illetéktelen behatolást szivarfüstös barlangodba, alkalmasint majd megkövetlek ezért. Még kínosabb, amit hozzáteendeni kénytelen vagyok, a küldönc várja válaszodat az elfogadásról. Szerető barátod, Andrassy Gyula.

Deák

Hát ezt nem sikerült megúsznom (*szivarfüstöt fúj*). Leányom, ha már így bejöttél az olvasásba, a te kényelmes gyámatyádnak tedd meg azt a szívességet is, hogy felbontod a csomagot!

Hona:

Nohát, milyen finom ízléssel végezték a csomagolást! Szinte sajnálom megbontani. (*Bontja a csomagot.*) Ó, hát ez a kettős fotográfia, amiről Andrassy írt, minő kivitel, milyen finom kidolgozás, és a keret egyenesen bámulatos. Ha jól látom, ebbe bizony gyémántok vannak elhelyezve, s nem is egy. De a keret maga is valami súlyos fémből van, tán még az is lehet, aranyból.

Deák (*bosszankodva*):

Tudtam, hogy valami hamisság van a dologban. Természetesen ezt nem fogadhatom el. (*Kézbe veszi, forgatja a képet.*) Uram Isten, ez egy egész vagyon, ami itt a kereten található. Mit tehetnék, hogy ne sértsem meg az ajándékozókat? (*A fejéhez kap, felvidul.*) Ó, én balga lélek! Hogy nem jutott eszembe? Itt vannak a jobbnál jobb számaim, kiemelem a fotográfiát a keretből, az értékes keretet visszaküldöm, s a fotográfiának én magam farigcsálok egy kedvemre való keretet. No, így lesz a legjobb! (*Nekilát a kép kiszedésének.*) Hát ez sikerült. Hol az a küldönc? (*Küldönc belép.*) No, fiam, ezt vidd vissza a küldőnek és mondd meg, hogy a fotográfiákat köszönettel elfogadom, és méltó helyre teszem szobámban. De ha még ezen túl is ajándékozni akar Deák Ferencnek valamit, akkor azt üzenem: őfelsége valószínű túlél engem. Ha meghalok, mondja el a síromnál: Deák Ferenc becsületes ember volt. (*Küldönc meghajol és távozik.*) Csak Kossuth Kasszandra-levelét tudnám fedelni, mely kárhoztatja egész működésünket és a nemzet halálát vizionálja egyezkedésünk eredményeként. Lajos, Lajos, hiába emlékeztetnélek arra, hogy 48-ban, bár megtehettem volna, hogy érte nyúljak, a gyeplőt teljesen neked engedtem át. Most elvárhatnám, hogy ne szítsd az ellentéteket, viszonzod egykori nagylelkűségemet. Ezen felemelkedettséget azonban nem kaptam meg tőled. Elérted ismét, hogy néhány napig nyugtalan éjszakáim legyenek. De én imádkozom a mindenható Istenhez, hogy ne legyen igazad.

Hona:

Én csak annyit tehetek ez imához: Ámen!

Dal a Deák-kalapról! (Ismétlés az elejéről.)

VÉGE

BÖLCSEN TESZI!

Köszönjük olvasóinknak, hogy tavaly **jövedelemadójuk egy százaléka**val segítették a könyvtári szolgáltatásokat.

Kérjük, 2004-ben is rendelkezzen a mi javunkra, a saját hasznukra.

Könyvtárpártoló Alapítvány, adószám: 19269665-1-20